

In memoriam Eugen Noveanu

THE HIDDEN DIMENSION

DIMENSIUNEA ASCUNSĂ

Dan BADEA

Journal of Pedagogy, 2018 (1), 189 – 195

<https://doi.org/10.26755/RevPed/2018.1/189>

The online version of this article can be found at: <http://revped.ise.ro/category/2018-en/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Published by:

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

<http://www.ise.ro/>

Further information about *Revista de Pedagogie* – *Journal of Pedagogy* can be found at:

Editorial Policy: <http://revped.ise.ro/editorial-policy/>

Author Guidelines: <http://revped.ise.ro/the-writer-guide-2/>

In memoriam... Eugen Noveanu

EUGEN P. NOVEANU

S-a născut la data de 12 februarie 1929, Moara Nouă (azi Maramonovca), județul Soroca și a trecut în neființă la data de 3 martie 2018, București. Personalitate marcantă a învățământului pedagogic românesc, Eugen P. Noveanu și-a adus o contribuție marcantă la dezvoltarea diferitelor domenii din științele educației, precum și la promovarea experiențelor naționale la nivel internațional. În cariera științifică a fost profesor universitar la Universitatea din București, cercetător la Institutul de Științe ale Educației, membru în Colegiul de redacție și în Colegiul director ale Revistei de Pedagogie.

DIMENSIUNEA ASCUNSĂ

Dan Badea*

1. Un traseu: în siajul unei pedagogii științifice, experimentale

Așa cum spunea Ortega y Gasset, „eu sunt eu și împrejurările (circumstanțele) mele”. Depinde ce fac din tine „circumstanțele”, dar mai ales ce faci tu din ele: în limitele „cercului fatalității”, ai la îndemână un „repertoriu de posibilități”. De-a lungul vieții, Eugen Noveanu s-a găsit și el la mai multe răscruci de drumuri, care l-au obligat să ia decizii, să se proiecteze într-un anumit fel în viitorul apropiat sau mai depărtat. Ce faci în cazul în care ești un tânăr venit dinspre Basarabia (o problemă identitară) și duci, așadar, o existență semiclandestină, încercând să-ți exerciți o profesie în învățământ și cercetare (o problemă de integrare), într-o conjunctură politică stânjenitoare? Îți poți rezolva cumva ambele probleme punând ideologicul între paranteze și optând pentru expertiza în sfera metodologiei procesului de predare-învățare.

* Fost cercetător științific la Institutul de Științe ale Educației, București, România.

Dar emanciparea nu se produce în ritm rapid (în traducerea făcută cu Octavian Oprică la Rivers: „Psihologul și profesorul de limbi străine”, 1971, cercetătorul semna încă *Eugen Novicicov*). Trebuie să-ți urmezi vocația și să deștelinești niște drumuri, să adaptezi niște principii didactice *trendy* la realitățile învățământului românesc, să-ți găsești nișele care-ți permit să te afirmi. Eugen Noveanu a fost (deși nu doar atât) un spirit empiric, „nomotetic” și sistematic. Un adevărat spirit empiric, care, tocmai de aceea, nu considera lucrurile ca de la sine înțelese: predarea nu se face „după ureche” și nici doar după docte tratate de pedagogie; era nevoie de un *învățământ bazat pe dovezi*, de unde impulsul de a se canaliza pe psihopedagogia experimentală, pe rezultatele cercetării educaționale. Era „nomotetic”, căutând criteriile, regularitățile și algoritmi de învățare, de unde interesul pentru „mașinile de instruire”, învățământ programat, învățarea asistată de calculator. Cât despre itinerarul său de cercetare, acesta închipuie o „hartă”, cu direcții, borne de orientare și zone de parcurs tratate sistematic; odată stabilite punctele de intersecție între aceste zone, s-a trecut de la tactica pașilor mărunți la incursiuni mai ample. Interesul cercetătorului s-a deplasat de la didactica limbilor străine la metode aplicabile la diferite tipuri de materii, de la metodologia cercetării la evaluarea sistemului de învățământ etc.

Proba de foc a muncii de cercetare, comunicarea rezultatelor, s-a realizat tot după un demers coerent. Pentru a încetățeni noi abordări, a convinge comanditarul (ministerul) și cadrele didactice în privința importanței și aplicabilității rezultatelor, cercetătorul și-a sintetizat și popularizat achizițiile în cărți, articole, s-a ocupat de traduceri (alese strategic), contribuind, între altele, la încetățenirea conceptului de *design* al instruirii. Exprimarea sa în scris era clară, fluentă, evitând pe cât posibil, și fără ca scriptorul să fie un stilist, scoriile limbii de lemn care făceau greu lizibile multe lucrări de specialitate din epocă. Iată un exemplu:

„Dezvoltarea intensivă a psihologiei în ultimele decenii este marcată și de pătrunderea ei spectaculoasă în analiza procesului instructiv organizat pe baza uneia sau alteia dintre teoriile învățării, clasice sau moderne. La o privire mai atentă, afirmația de mai sus poate părea curioasă: psihologia analizează psihologia! Și totuși, situația este reală, întrucât de cele mai multe ori, plecând de la anumite teze teoretice [sic!] cu privire la învățare, procesul de instruire (predare) se

organizează absolutizând aceste teze, pe de o parte, și nerezolvând problemele specifice, pe de alta; în plus, apar totdeauna probleme noi, necuprinse în aria tezelor fundamentale, a căror soluționare necesită eforturi suplimentare și, mai ales, o orientare corespunzătoare a direcțiilor de cercetare” (din Prefața la Wilga M. Rivers).

Informându-se neîntrerupt, câștigând o perspectivă comparativă asupra cercetărilor de tehnologie didactică, gândirea sa despre învățare s-a limpezit. A îmbrățișat (dar parcă avea de ales?), cu măsură, de o manieră suplă, orientarea directivistă, cu o bază behavioristă larg acceptată în vremea respectivă. De la metodă, ca rotiță într-un angrenaj, s-a insinuat apoi în domeniul elaborării și formalizării progresiei conținuturilor.

Pliabil la noutăți și la sfidările apărute în învățământ după '89, a trecut schimbarea generală de perspectivă prin filtrul propriu. Se părea că, abia acum, diversele coordonate ale tehnologiei didactice și mutațiile de natură formativă induse de societatea tehnologică se puteau oglindi, de o manieră mai armonioasă, în incinta sălii de clasă. Valorizarea medierii tehnice și imboldul de a lega între ele fața veche și cea nouă a instrumentarului didactic s-au datorat apropierii sale timpurii de facilitățile enorme oferite de calculator (când dispozitivul era indisociabil de „mitologia” creată în jurul lui). Dincolo de orice dezbateri despre alternativele pe care le-a propus, rămâne intuiția/credința lui Eugen Noveanu că a apărut posibilitatea ca, la un moment dat, noul avatar al tehnicii, doar prin modul lui de funcționare, să transforme din temelii învățarea. Celebra butadă a lui Mc Luhan (*mediul este mesajul*) a fost parcă scrisă expres pentru cercetătorul român (dacă învățământul programat s-a împotmolit era, între altele, din cauză că urma încă modelul tiparului: liniar, secvențial).

De fapt, după '89, lucrurile n-au stat atât de idilic pe cât ar putea sugera imaginea de mai sus. Institutul a pierdut școala experimentală din București, iar proiectul școlilor-pilot (de ordinul zecilor), discutat și refăcut de câteva ori, a căzut. Asta în timp ce, deși autorul „*Tehnicii programării didactice*” ar fi putut fi numit șeful laboratorului Curriculum, sorții au decis să fie desemnată acolo altă persoană. Eugen Noveanu a trebuit să-și caute alte „debușee”.

Scurta biografie profesională nu vrea să scoată în evidență existența unui personaj cu totul singular. Multe din opțiunile și interesele lui de cercetare erau o chestiune de generație. Ca și încrederea în Știință și Rațiune, în progresul Științelor pedagogice. Numai munca onestă, experiența acumulată, intuirea existenței unei cunoașteri tacite care contribuie la structurarea practicilor educaționale l-au făcut să înțeleagă că, vorba cuiva, rațiunea autentică știe uneori să se «sacrifice» pe ea însăși; într-un cuvânt, toate acestea l-au îndemnat să mai și iasă din „pătrățica” lui, ce era așa de îngrijit amenajată, încât persoana risca să se sufoce în geometria acesteia. A văzut cum Metoda, din diferite motive, a fost considerată ca având când o funcție prin excelență formativă, când una pur instrumentală. În fond, adeptul didacticii experimentale s-a găsit în situația de a-i verifica implicațiile transpunând-o la nivelul unei „didactici” antropologice. „Demonul” prescriptivismului care bântuia sistemul de învățământ, normativitatea „hard” a acestuia au fost interiorizate și sub forma unor condiții-limită ale laboratorului său mental, ceea ce l-a determinat să sesizeze cum funcționează mecanismul de ceas al Metodei, chiar și (sau mai ales) când o face în gol.

Cercetătorul în științele educației, ființă amfibie sau intermediară, nici (doar) teoretician, nici (doar) practician, are, ipotetic, „privilegiul” de a pricepe și evidenția astfel de lucruri. Acesta poate fi pierdut oricând. Ca și tuturor colegilor din ISP, scandalul și urmările „Mișcării transcendente” vor fi imprimat meditației sale accente dintre cele mai amare. Însă, pe termen lung, n-au anihilat-o și nu i-au deteriorat atributele.

2. Un chip: ce se află în spatele „noii alianțe” dintre cercetare, educație și cultură

Lui Eugen Noveanu îi plăcea „să poarte războaie” pentru a-și apăra punctul de vedere; la fel cum îi plăcea să se înhame la muncă și să nu se lase până n-o ducea la capăt; un împătimit al lucrului corect făcut, ca la carte, oricât de insignifiant ar fi părut acesta.

Era mândru, deși nu lipsit de umilitate (adunase de la mai mulți autori articole pentru o carte prilejuită de împlinirea a 75 de ani și, deși îndemnat să o

publice repede, a preferat să lucreze la proiectele din acel moment); autoritar, câteodată de-a dreptul incomod, un temperament vulcanic, torențial, de aceea nu pentru toți un om simpatic, dar cineva de care nu puteai face abstracție, care, prin felul de a fi, nu ar fi putut trece neobservat pe oriunde îl purtau pașii; avea capacitatea să electrizeze un auditoriu („ajuns la Sonnenberg, în Germania Federală, a cântat un «Oci Ciornie» de i-a făcut pe nemți să plângă” – Nicolae Sacaliș). O personalitate forte coexistea cu un bun inițiator de colective de lucru, de cercuri de reflecție; știa cum și pe cine să implice, având în minte conturul ansamblului de realizat.

Era dedicat cercetării și emblemei institutului, neurmărind recompense pecuniare de pe urma activității sale (de pildă, pentru a duce la bun sfârșit documentarea la unele articole pentru *Dicționarul Enciclopedic*, lăsate baltă de cei care ar fi trebuit să le elaboreze, a plecat să se informeze în bibliotecii occidentale, xeroxând multe pagini, totul pe banii proprii).

După ‘89, a manifestat un interes sporit față de istoria pedagogiei și personalitățile acesteia, interes nutrit din focalizarea pe raportul dintre educație și cultură. S-a implicat, în consecință, în realizarea unor lucrări de referință (din care, vai, pentru că inițiatorul lor și-a extins peste măsură proiectele, a rămas un vast șantier, pe moment, abandonat).

Nerăsplătit pe măsura muncii depuse, nu era totuși nefericit din cauza asta: își primea răsplata și se hrănea din energia degajată, risipită în muncă. Niciodată nu „șoma”: chiar și marginalizat, „scos pe tușă”, își găsea întotdeauna de lucru, descoperind în obstacolele apărute, ocazii pentru alte forme de abordare a problemelor care-l interesau. Nu ar fi subscris la o afirmație a lui Rousseau, oricât îl îndrăgea: „Un être vraiment heureux est un être solitaire”.

Dincolo de ipostazele eului său public (*persona*), din care se degajă *robustețea*, există o dimensiune mai puțin vizibilă, pe care o voi numi „*gândirea intermitentă*”.

Un pedagog dedicat „operei” sale de formare deține un „cogito” care nu se regăsește în întregime în textele sau inițiativele sale curente, ci se conturează undeva, la intersecția dintre text și acțiune, într-un spațiu virtual, de mai

mare sau mai mică amplitudine, în raport cu solicitările și valorile timpului prezent (pro și/sau contra unora dintre acestea). Desigur, putem presupune că, în cazul unui expert (didactician/metodolog), a cărui poziție este, prin forța lucrurilor, mai aproape de neutralitate și de practicile domeniului de care se ocupă, intervalul poate fi mai scurt. Însă, indiferent ce anume e specialistul în științele educației, buna aplicare a ceea ce e bine cumpănit nu epuizează gândirea sa, nu-i anulează *potențialitățile reflexive*, (în ce au acestea mai intim și mai caracteristic pentru o conștiință formativă), chiar dacă, exploatate fiind doar accidental, semnele prezenței lor nu par de ordinul strictei evidențe. Aceste dispoziții interne vizează ținte de mare atractivitate (deși poate inaccesibile), cu o mare încărcătură axiologică. Sunt ținte (intenționalități) care vin nu doar să ofere intervalului posibilitatea unor completări, întregiri, fie ele și imagine/utopice, dar și un orizont în care gândirea despre educație se poate mișca liber.

„*Gândirea intermitentă*” este situată dincolo de eul diurn, de vreun obiectiv explicit; ține de momente de intens dialog interior: apare în stare născândă când iei cu adevărat cunoștință de tine și te întrebi care e rostul tău pe lume și ce lași în urma ta. Plăpândă, cu un aer perdant, căci, scoasă la lumină cu bruschețe, se confundă cu *wishful thinking*, ea nu e mai puțin generatoare de idealități, simpatice tocmai prin aparenta lor gratuitate. Ea poate precede și însoți – fără ambiții dirijiste – ceea ce persoana întreprinde, interferează cu formele sale de activitate și exprimare textuală, le succede acestora.

Pentru Eugen Noveanu, corelativul obiectiv al acestui tip de gândire generică era o tatonare, uimită și respectuoasă, în jurul problematicii filosofiei educației. Nu e, atunci, de mirare că, alegându-și să prezinte termenul *Bildung* în *Dicționar*, el, rigurosul Eugen Noveanu, își sfârșește articolul cu descrierea eseistică a noțiunii datorată lui Gabriel Liiceanu.

„Novi”, despre care unii ar fi putut spune (sau chiar au spus) că nu avea aplecare spre „teorie”, era un om bine înfipt cu picioarele în realitate, de unde putea să contemple, din când în când, cerul fără să amețească (s-a întâmplat să discut cu dumnealui despre această „*gândire intermitentă*”, oglindă a experienței interiorității, care transcende servituțile de zi de zi ale profesiei și ale senectuții).

Din acest unghi de vedere, nu se vedea pe sine un reformator, dar ar fi vrut să creeze oportunități pentru propagatorii unor viitoare viziuni despre educație. Ironia sorții, vremurile nu sunt propice pentru o nouă „religie” în educație. Cu toate acestea, cochetez cu gândul că parte din fluidul acela subteran, discret de care era străbătut și-a transmis reflexele spre lumea prin care a trecut.

The online version of this article can be found at:
<http://revped.ise.ro/category/2018-en/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Versiunea online a acestui articol poate fi găsită la:
<http://revped.ise.ro/category/2018-ro/>

Această lucrare este licențiată sub Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Pentru a vedea o copie a acestei licențe, vizitați <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> sau trimiteți o scrisoare către Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, SUA.